Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ceļā uz ilgtspējīgu ES stratēģiju attiecībā uz augu izcelsmes proteīniem un augu eļļām"

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/13)

Ziņotājs: ***Lutz RIBBE***

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	158/2/3

1. **Secinājumi un ieteikumi**

1.1. Lopkopība (gaļas un piena produkti, olas) ekonomiskajā ziņā ir būtiska lauksaimniecības nozare Eiropas Savienībā, tomēr pēdējos gados sabiedrība arvien plašāk diskutē par šo nozari, it īpaši ņemot vērā ne tikai intensīvas dzīvnieku audzēšanas reģionālo un globālo ietekmi uz vidi, bet arī nozares lielo atkarību no barības importa. Otrais aspekts raisa bažas par ES nodrošinātību ar barību un pārtiku. Sevišķi ievērojama ir atkarība no tādu augu importa (aptuveni 75 %), kam ir augsts proteīna saturs.

1.2. Lai arī lopkopības nozare netieši pretendē uz aramzemi ārpus Eiropas Savienības, tā izmanto arī lielu daļu aramzemes ES teritorijā. Aptuveni 50 % no ražas tiek izmantoti dzīvnieku barošanai, lai iegūtu dzīvnieku izcelsmes produktus; mazāk nekā 20 % no ražas cilvēki nepastarpināti izmanto augu izcelsmes uzturam.

1.3. Eiropas proteīna ražošanas stratēģija tiek apspriesta jau gadiem ilgi, taču līdz šim tālāk par izteikumiem attīstīt proteīnaugu audzēšanu Eiropā nav tikts. Šajā atzinumā Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) vēlas sniegt norādījumus par to, kādi papildu aspekti būtu jāņem vērā šajā sakarā.

1.4. EESK norāda, ka Eiropas Savienībā ir neliels olbaltumvielu trūkums faktiskajā (augu izcelsmes) pārtikas nozarē ("pārtika"), bet izteiktāks to trūkums vērojams barības maisījumu nozarē ("barība"). Ir daudz labu iemeslu, lai Eiropas Savienībā paplašinātu proteīna ražošanu un dzīvnieku barībā vairāk iekļautu sevišķi arī zālājus. Tomēr, neraugoties uz esošo potenciālu, tīri kvantitatīvi nebūs iespējams olbaltumvielu importa lielo apjomu pilnībā aizstāt ar Eiropas produkciju, neradot būtisku ietekmi uz citām lauksaimnieciskās ražošanas nozarēm.

1.5. EESK arī uzsver, ka eļļas augu audzēšanas paplašināšana Eiropas Savienībā varētu radīt tādu pozitīvu ietekmi kā, piemēram, pašpietiekamība traktoru apgādē ar degvielu, lielāks eļļas raušu piedāvājums, kuriem piemīt izcils proteīnu saturošas barības potenciāls, un lielāka augseka.

1.6. Tā iemesls ir absolūti ierobežojošais faktors, proti, pieejamā lauksaimniecības zeme. Gan tradicionālajā, gan bioloģiskajā lauksaimniecībā pastāvīgi tiek veikti inovatīvi pasākumi, lai palielinātu produktivitāti, taču arī tie sasniedz savas robežas apjoma ziņā. Tāpēc EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir steidzami jāizstrādā pētījums par tādu proteīnaugu un eļļas augu potenciālu un proporcionālo daļu Eiropas mērogā, ko varētu audzēt ES teritorijā.

1.7. Svarīgs elements Eiropas proteīna ražošanas stratēģijā ir nodrošināt, lai lopkopība kopumā atbilstu ES un ANO mērķiem attiecībā uz Eiropas un pasaules pārtikas nodrošinājumu, piegādes autonomiju un ilgtspēju. Proteīna ražošanas palielināšana Eiropas Savienībā ir tikai viens no aspektiem. Globālā tendence, ka pasaules vidējais gaļas un piena produktu patēriņš uz vienu iedzīvotāju tuvojas mūsdienu attīstīto valstu līmenim, šķiet nesavienojama ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

1.8. Eiropas proteīnu un eļļu stratēģijai būtu jāveicina arī ilgtspējīga lauku apvidu attīstība atbilstīgi ES ilgtermiņa redzējumam par lauku apvidiem, piemēram, attīstot jaunas reģionālās vērtības ķēdes, kas ir pašpietiekamas.

1.9. Vācijā federālās valdības izveidotā Lauksaimniecības nākotnes komisija (*Zukunftskommission Landwirtschaft – ZKL*), kurā bija pārstāvētas visas sociāli nozīmīgās grupas, saskaņā ar holistisku pieeju izstrādāja priekšlikumus ilgtspējīgai lauksaimniecības un pārtikas sistēmai, kas ietver arī lopkopības nozari. Tika ierosinātas izmaiņas ražošanas metodēs, kuras jāievieš, izmantojot virkni instrumentu (atlīdzība ar tirgu un prēmiju starpniecību), lai pēc iespējas vairāk lauksaimnieku varētu pielāgoties. EESK iesaka Eiropas Komisijai rūpīgāk izpētīt šā procesa formātu un apsvērt, vai tas nebūtu piemērots arī, lai izstrādātu Eiropas proteīna ražošanas stratēģiju.

1.10. Proteīna ražošanas stratēģijā, kas nodrošinātu arī stratēģisko piegādes autonomiju, būs jāietver šādi elementi:

— veicināt pētniecību un inovāciju augu izcelsmes proteīnu jomā visā vērtību ķēdē, lai augu izcelsmes proteīnu avotus varētu izmantot atbilstīgi vajadzībām un vispiemērotākajā veidā,

— attīstīt un vairāk veicināt proteīna potenciālu Eiropas Savienībā,

— stiprināt augu izcelsmes proteīnu ilgtspējīgu vietējo ražošanu saskaņā ar augstajiem Eiropas standartiem,

— attīstīt un paplašināt reģionālās vērtības ķēdes un reģionālo pārstrādes jaudu,

— pastāvīgi sadarboties ar iestādēm un lauksaimniecības organizācijām, lai veicinātu vietējo augu izcelsmes proteīnu audzēšanu un izmantošanu pārtikas un barības nozarē,

— vēl vairāk palielināt kultūraugu potenciālu, uzlabojot un paplašinot selekcijas stratēģijas,

— paplašināt izglītības un konsultāciju pakalpojumus un zināšanu pārnesi,

— atļaut un atvieglot proteīnaugu audzēšanu ekoloģiski nozīmīgās platībās,

— ciešāk sasaistīt lopkopību ar reģionālo barības potenciālu,

— konsekventi ievērot pašreizējās emisiju radītā piesārņojuma robežvērtības (nitrāts virszemes ūdeņos un gruntsūdeņos, amonjaks u. c.), internalizēt ārējās izmaksas,

— veicināt dzīvniekiem īpaši draudzīgu labturības praksi, izmantojot patērētāju informēšanu un produktu marķēšanu,

— noteikt ražošanas un kvalitātes standartus, lai novērstu sekas, ko veselībai un videi izraisa tādu produktu imports, kuri konkurē ar Eiropas Savienībā ražotajiem,

— rīkot papildu informācijas kampaņu par dažādu ēšanas paradumu ietekmi uz vidi un veselību.

2. **Ievads un vispārīga informācija**

2.1. ES lauksaimniecības politika un prakse ir bijusi veiksmīga pārtikas piegādes ziņā, taču tagad, izmantojot savu stratēģiju "No lauka līdz galdam", tās cita starpā arvien vairāk koncentrējas uz ilgtspējas jautājumiem, zaļā kursa mērķu un ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) sasniegšanu. Kopš Covid-19 pandēmijas un Ukrainā notiekošā kara sākuma uzmanības centrā ir arī tāds mērķis kā stratēģiskā piegādes autonomija.

2.2. ES lopkopības nozarei (gaļas un piena produkti, olas) ir būtiska nozīme tautsaimniecībā, tomēr pēdējos gados dažādu iemeslu dēļ sabiedrība arvien plašāk diskutē par šo nozari; viens aspekts ir nozares lielā atkarība no barības importa.

2.3. Eiropas Parlaments savā rezolūcijā "Eiropas stratēģija proteīnaugu popularizēšanai" ([1]) norāda, ka "ir liels augu proteīna deficīts lopkopības nozares vajadzību dēļ" un "diemžēl šī situācija nav īpaši uzlabojusies, lai gan (..) ir izmantoti biodegvielas ražošanas blakusprodukti". Proteīnaugu audzēšanai "Savienība atvēl tikai 3 % no aramzemes un importē vairāk nekā 75 % no apgādes ar augu proteīnu, galvenokārt no Brazīlijas, Argentīnas un Amerikas Savienotajām Valstīm" ([2]), neraugoties uz to, ka laikā no 1994. gada līdz 2014. gadam proteīnbagātu izejvielu ražošana Eiropas Savienībā palielinājās no 24,2 līdz 36,3 miljoniem tonnu (+50 %), bet kopējais patēriņš tajā pašā periodā pieauga no 39,7 līdz 57,1 miljonam tonnu (+44 %) ([3]). Politiskie lēmumi, piemēram, *Blair House* nolīgums, ir būtiski sekmējuši šīs atkarības rašanos.

2.4. Īpaša, gandrīz primārā loma lopbarības nozarē ([4]) ir sojas miltiem, kas "ir augstvērtīga barības maisījuma sastāvdaļa, ko nosaka to augstais proteīna saturs (vairāk nekā 40 %), aminoskābju saturs un pieejamība visu gadu, un tas ierobežo nepieciešamību regulāri salāgot barības sastāvu" ([5]). Sojas patēriņš Eiropā palielinājās no 2,4 miljoniem tonnu 1960. gadā līdz gandrīz 36 miljoniem tonnu gadā. Lai apmierinātu šo milzīgo pieprasījumu pēc sojas, ir nepieciešama gandrīz 15 miljonu hektāru liela platība, "no kuras 13 miljoni ha atrodas Dienvidamerikā" ([6]); tas ir vairāk nekā visa Vācijas aramzeme (11,7 miljoni ha) ([7]). Absolūti lielāko daļu importētās sojas (aptuveni 94 %) veido ģenētiski modificētas šķirnes.

2.5. Komisijas dokumentā ([8]) minētie proteīnaugi ar augstu proteīna saturu (vairāk nekā 15 %) "veido aptuveni ceturto daļu no kopējā ES augu valsts kopproteīna piedāvājuma. Lai gan graudaugi un zālāji dod **būtisku** ieguldījumu kopējā ES augu valsts proteīnu piedāvājumā", pārsteidzošā kārtā Komisija savos stratēģiskajos apsvērumos par augu valsts proteīniem nav ietvērusi graudaugus un zālājus to "zemā proteīna satura un mazās tirgus nozīmes dēļ" ([9]). šādam pamatojumam EESK nevar piekrist.

2.6. Lielais importa apjoms, it īpaši sojas imports, galvenokārt ir izskaidrojams ar to, ka ASV un Dienvidamerikā soju var saražot daudz lētāk, jo tur ir dabiski audzēšanas apstākļi; turklāt nozīme ir arī vides un sociālajiem standartiem, kas dažkārt ir ievērojami zemāki; kā piemērus var minēt Dienvidamerikas dabisko mežu izciršanu un pamatiedzīvotāju, kā arī mazo lauksaimnieku pārvietošanu ([10]). EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija ir atzinusi šo problēmu un ir apņēmusies veidot "neatmežojošas piegādes ķēdes" ([11]).

([1]) Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija par Eiropas stratēģiju proteīnaugu popularizēšanai (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.).

([2]) Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūciju (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.), E punkts. EESK piezīme: atkarība 75 % apmērā attiecas uz proteīnaugiem ar augstu olbaltumvielu saturu; daudzās diskusijās neizprotamu iemeslu dēļ netiek ņemts vērā svarīgs aspekts, ka dzīvniekus var apgādāt ar proteīnu, izmantojot zālaugus un graudaugus.

([3]) Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.), L punkts.

([4]) Komisijas ziņojums Padomei un Eiropas Parlamentam par augu izcelsmes proteīnu ražošanas attīstību Eiropas Savienībā (COM(2018) 757 final), 2. lpp.

([5]) COM(2018) 757 final, 3. lpp.

([6]) Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.), L punkts.

([7]) *Eurostat* dati liecina, ka ES kopējā lauksaimniecības platība (ieskaitot ganības un pļavas) pašlaik ir aptuveni 174 miljoni hektāru (dati pirms *Brexit*).

([8]) COM(2018) 757 final.

([9]) Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.).

([10]) EESK atzinums "Līdz minimumam samazināt atmežošanas un meža degradācijas risku, kas saistīts ar ES tirgū laistiem izstrādājumiem" (OV C 275, 18.7.2022, 88. lpp.).

([11]) EESK atzinums "Līdz minimumam samazināt atmežošanas un meža degradācijas risku, kas saistīts ar ES tirgū laistiem izstrādājumiem" (OV C 275, 18.7.2022., 88. lpp.).

Nedz pēdējos KLP reformas priekšlikumos, nedz sarunās ar *Mercosur* valstīm ES nav ierosinājusi pietiekamas iniciatīvas, kas varētu reāli samazināt atkarību no importa.

2.7. Šajā saistībā ir vērts pieminēt, ka proteīna ražošana guva labumu no līdzšinējās KLP it īpaši tā saukto ekoloģiski nozīmīgo platību dēļ, kuras vairs neeksistēs pēc reformas. Slāpekļsaistītāju kultūras ir visbiežāk norādītais ENP [ekoloģiski nozīmīgu platību] veids, proti, tiek izmantoti 37 % ENP. Iesniegtie valstu stratēģiskie plāni jaunās KLP īstenošanai vēl nav izvērtēti, tāpēc EESK vēl nevar apgalvot, vai tie panāks uzlabojumus vai pasliktinājumus. Lai arī dalībvalstu rīcībā ir dažādas iespējas (it īpaši: piesaistītie maksājumi), kā sekmēt audzēšanu, pirmās analīzes tomēr rada bažas, vai, pirmkārt, visas dalībvalstis tās izmantos, un vai, otrkārt, atbalsta līmenis būs pietiekami pievilcīgs.

2.8. EESK nostāja ir skaidra – tā uzskata, ka "jebkurā gadījumā ir vēlams uzlabot Eiropas Savienības pašapgādi ar proteīniem. Sojas pupiņu imports no trešām valstīm var izraisīt atmežošanu, mežu degradāciju un dabisko ekosistēmu iznīcināšanu ražotājvalstīs. Ja Eiropas Savienībā tiktu izvērsta tādu dārzeņu un pākšaugu ražošana, kas satur daudz proteīna, samazinātos importa izmantošana, kas pozitīvi ietekmētu klimatu un vidi" ([12]).

2.9. Šo nostāju neapstrīd neviena puse. Turpretim Eiropas Savienībā jau ilgu laiku tiek apspriesta nepieciešamība pēc atbilstošas Eiropas proteīna ražošanas stratēģijas, taču līdz šim nekas daudz vairāk par apņemšanos paplašināt proteīna ražošanu Eiropā un 2.7. punktā minētajiem instrumentiem nav panākts. Tāpēc līdz efektīvai Eiropas proteīna ražošanas stratēģijai vēl tāls ceļš ejams.

2.10. Kopš Covid-19 pandēmijas sākuma, bet vēlākais kopš Ukrainā notiekošā kara ir kļuvis skaidrs, ka globālajai darba dalīšanai un tirdzniecības attiecībām nav tikai pozitīvas sekas. Tās var radīt problēmas, par kurām līdz šim nav padomāts vai par kurām nav pietiekami daudz domāts. Jaunais atslēgas vārds ir stratēģiskā piegādes autonomija. Neatkarīgi no tā, vai runa ir par sejas masku, medikamentu, pusvadītāju vai fosilo energoresursu, piemēram, gāzes, naftas, ogļu, piegādes nepilnībām: atkarība var izraisīt ārkārtējus ekonomiskus un sociālus satricinājumus.

2.11. Karš Ukrainā un tā sagaidāmās ilgtermiņa sekas ilgstoši ietekmēs gan Eiropas, gan pasaules lauksaimniecības nozari un Eiropas pārtikas rūpniecību, un tādēļ būs nepieciešamas pārmaiņas.

2.12. Tāpēc arī savā rezolūcijā "Karš Ukrainā un tā ekonomiskā, sociālā un vidiskā ietekme" ([13]) EESK norāda, "ka konfliktam neizbēgami būs smagas sekas ES lauksaimniecības pārtikas nozarē, kam būs vajadzīgs papildu atbalsts; šajā nolūkā uzsver, ka Eiropas Savienībai jāstiprina apņēmība izveidot **ilgtspējīgas pārtikas sistēmas**, (..) [un] Eiropas Savienībai ir jāuzlabo sava nodrošinātība ar pārtiku, samazinot atkarību no svarīgāko lauksaimniecības produktu un izejvielu importa".

2.13. Vienlaikus EESK uzsver, "ka kara ietekme nedrīkstētu kaitēt klimatrīcībai un ilgtspējai" un ka IAM, kas paredzēti ANO Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam, veicina mieru, drošību un nabadzības mazināšanu. **Eiropas zaļais kurss** ļautu panākt progresu ANO Ilgtspējīgas attīstības programmas (2030) īstenošanā un taisnīgas pārkārtošanās jomā.

2.14. Arī ES valstu un valdību vadītāji pievērsās šim jautājumam – 2022. gada 11. martā pieņemtajā Versaļas deklarācijā teikts: "Mēs uzlabosim mūsu nodrošinātību ar pārtiku, samazinot atkarību no svarīgiem importētiem lauksaimniecības produktiem un lauksaimnieciskās ražošanas resursiem, jo īpaši kāpinot augu izcelsmes proteīnu ražošanu Eiropas Savienībā" ([14]).

([12]) EESK izpētes atzinums "Pārtikas nodrošinājums un ilgtspējīgas pārtikas sistēmas" pēc prezidentvalsts Francijas pieprasījuma (OV C 194, 12.5.2022., 72. lpp.), 1.3. punkta ii) apakšpunkts.

([13]) EESK rezolūcija pieņemta 2022. gada 24. marta plenārsesijā (OV C 290, 29.7.2022., 1. lpp.).

([14]) https://www.consilium.europa.eu/media/54790/20220311-versailles-declaration-lv.pdf

3. **Fakti un tendences**

3.1. EESK uzskata, ka visaptverošas "Eiropas proteīna ražošanas stratēģijas" izstrādes laikā ir daudz vairāk jāapspriež un jāņem vērā sistēmiskāki jautājumi. Tas ietver precizējumu par to, kā pašreizējā sistēma ir vērtējama no Eiropas stratēģiskās piegādes autonomijas viedokļa, kā arī no globālas un reģionālas ilgtspējas aspekta, kādas ir tās priekšrocības un trūkumi lauksaimniekiem, patērētājiem, videi un lauksaimniecības dzīvniekiem. Tomēr jāņem vērā arī pašreizējās tendences, kas ietekmē apgādi ar proteīnu.

Šķīvis, tvertne vai sile – ko mēs audzējam un kas notiek ar lauksaimniecības kultūru ražu?

3.2. Ja proteīna imports nebūtu liels, pašreizējais augstais gaļas ražošanas apjoms Eiropā nebūtu iespējams, lai gan liela daļa lauksaimniecības ražas jau tiek izmantota dzīvnieku barībai. Piemēram, Vācijā tās ir gandrīz divas trešdaļas (!) no visas ražas, proti, gandrīz visas pļavas (kuras mēs, cilvēki, protams, arī nevaram tieši izmantot) un attiecīgi 60 % kukurūzas un graudaugu ([15]). Otrs nozīmīgākais ražas izmantošanas veids apjoma ziņā nav augu izcelsmes pārtika, bet gan tehniskās enerģijas ražošana (kukurūza – biogāzei, rapšu sēklas –biodīzeļdegvielai, graudaugi un cukurbietes – bioetanolam). Tikai trešajā vietā ir tieša augu izmantošana pārtikā. Vācijā patērētā augu valsts pārtika – galvenokārt labība, kartupeļi, cukurs, rapšu eļļa un lauka dārzeņi – veido tikai 11 % no kopējās augu produkcijas.

3.3. Turklāt 93 % importēto augu izcelsmes proteīnu tiek izmantoti dzīvnieku barībai. Tieši šis imports, kā arī gaļas ražošanas apjoms un intensitāte pēdējos gados ir kļuvuši par sabiedrībā plaši apspriestu jautājumu.

3.4. Jāņem vērā divi secinājumi: pirmkārt, Eiropas Savienībā ir neliels olbaltumvielu trūkums faktiskajā (augu izcelsmes) pārtikas nozarē ("pārtika"), bet izteiktāks to trūkums vērojams barības maisījumu nozarē ("barība"). Otrkārt, nebūs iespējams olbaltumvielu importa lielo apjomu pilnībā aizstāt ar Eiropas produkciju, neradot būtisku ietekmi uz citām lauksaimnieciskās ražošanas nozarēm.

3.5. Tā iemesls ir absolūti ierobežojošais faktors, proti, pieejamā lauksaimniecības zeme. Gan tradicionālajā, gan bioloģiskajā lauksaimniecībā pastāvīgi tiek veikti inovatīvi pasākumi, lai palielinātu produktivitāti, taču arī tie sasniedz savas robežas apjoma ziņā. Tāpēc Vācijas Eļļas augu sēklu pārstrādes rūpniecības apvienība pēc detalizētas analīzes secina, ka ir "jāturpina nodrošināt šo proteīna avotu piegādes kanālus (..), jo pilnīga apgāde ar vietējiem proteīniem joprojām nav reāla" ([16]).

3.6. Šos būtiskos apgalvojumus nevajadzētu pārprast: ir daudz labu iemeslu, lai ES intensīvi veicinātu proteīnaugu un eļļas augu audzēšanu. Tie piesaista slāpekli augsnei, samazina vajadzību pēc minerālā slāpekļa, uzlabo augsnes kvalitāti un auglību, kā arī pozitīvi ietekmē klimata aizsardzību (piemēram, mazāka vajadzība pēc transporta, mazāka atmežošana, mazāks resursu izmantojums). Paplašināta augseka samazina kaitīgo organismu klātbūtni un pozitīvi ietekmē bioloģisko daudzveidību. Mūsdienās tikai ļoti nelielā daļā (aptuveni 3 %) lauksaimnieciski izmantojamo platību audzē proteīnaugus. Tomēr augsekas paplašināšana, kas ir visnotaļ lietderīga, nenovēršami notiktu uz citu audzēšanas veidu rēķina, piemēram, uz citu pārtikas kultūraugu vai enerģētisko kultūraugu rēķina, vai arī konkurētu, piemēram, ar citiem dabas aizsardzības pasākumiem.

Aktuālās tendences

3.7. Tāpēc vispirms ir ieteicams aprakstīt un analizēt tendences, kas nākotnē varētu ietekmēt lopkopību un dzīvnieku barības jomu un tādējādi arī pieprasījumu pēc proteīna un tā kvalitāti.

([15]) 2017. gadā Eiropas Savienībā (27 dalībvalstis) lauksaimniecībā izmantotā zemes platība bija 178,7 miljoni ha, no kuriem 105,5 miljoni ha bija aramzeme, kuras 63 % (= 66,8 miljoni ha) tika izmantoti dzīvnieku barībai (https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1196852/umfrage/landwirtschaftliche-flaechen-in-der-eu-nach-nutzungsart/).

([16]) Vācijas Eļļas augu sēklu pārstrādes rūpniecības apvienība (*Verband der ölsaatenverarbeitenden Industrie in Deutschland – OVID*): Proteīna ražošanas stratēģija 2.0, 2019. gads.

3.7.1. No vienas puses, jau ir vērojamas izmaiņas patērētāju un patēriņa modeļos. Arvien vairāk patērētāju samazina gaļas patēriņu vai pilnībā atsakās no gaļas patēriņa. Par lielo gaļas patēriņu Eiropā tagad tiek diskutēts arī uztura apsvērumu dēļ. Dažās dalībvalstīs jau var novērot gaļas patēriņa samazināšanos ([17]). Tas skaidri redzams ne tikai statistikā, bet arī lielveikalu plauktos, kur manāmi pieaug piedāvājums ar gaļas aizstājējiem, kas izgatavoti no proteīnaugiem.

3.7.2. Otru tendenci var raksturot kā "mazāks, taču kvalitatīvākas gaļas patēriņš": arvien biežāk tiek piedāvātas augstākās kvalitātes programmas, kas vairāk vērstas uz dzīvnieku labturību un vietējo izcelsmi, un tas ietekmē arī dzīvnieku barošanu. Tādējādi arvien vairāk patērētāju pievērš uzmanību tam, kā tiek turēti dzīvnieki un vai tie ir baroti, piemēram, ar vietēji ražotu barību un/vai barību bez ĢMO, vai tie ir bijuši ganībās utt. Eiropas Savienībā jau pastāv lielas atšķirības šajā sakarā.

3.7.3. Agrāk šī tendence tika uzskatīta par nelielu nišu, taču drīzumā gaidāmas būtiskas pārmaiņas: daudzas lielveikalu ķēdes vairākās dalībvalstīs jau ir pakāpeniski paaugstinājušas prasības svaigiem gaļas produktiem attiecībā uz dzīvnieku labturību un vides ilgtspēju. Gaidāmas arī citas radikālas pārmaiņas: no 2030. gada daži zemo cenu veikali visu savu svaigās gaļas klāstu iegūs tikai no zemnieku saimniecībām, kas audzē dzīvniekus āra apstākļos un nodrošina vislabākos dzīvnieku turēšanas apstākļus. Izmaiņas attiecas uz visām lauksaimniecības dzīvnieku grupām (liellopu gaļa, cūkgaļa, vistas un tītara gaļa).

3.7.4. Plānotais vai jau notiekošais bioloģiskās lauksaimniecības pieaugums Eiropas Savienībā ietekmēs arī barības piegādi (un sojas importu). Saskaņā ar Eiropas Komisijas datiem bioloģiskā lopkopība līdz šim ir augusi par 10 % gadā. Stratēģijā "No lauka līdz galdam" noteiktais 25 % mērķis dotu papildu stimulu, ja attiecīgi attīstītos tirgi, un KLP mērķis ir to veicināt. Tā kā tikai 6 % pasaules sojas pupiņu tiek pārdotas kā ģenētiski nemodificēta soja, saimniecībām ir jāmeklē alternatīvas un/vai jāražo vairāk barības pašu saimniecībās.

3.7.5. Ievērojamas pārmaiņas jau norisinās arī piena nozarē: daudzās dalībvalstīs pārtikas mazumtirgotāji pieprasa no pienotavām pienu un piena produktus, kuru ražošanā nav izmantotas gēnu inženierijas metodes govju barošanai. Tā rezultātā, piemēram, Vācijā aptuveni 70 % piena tiek ražoti, lauksaimniecības dzīvnieku barībā vairs neizmantojot sojas miltus. Tirgū sākas diferenciācija, piemēram, pēc tā, vai piens iegūts no ganībās turētiem, ar sienu barotiem vai kalnu apgabalos audzētiem lauksaimniecības dzīvniekiem. Tomēr piena produkti arī turpmāk būs neaizstājams un visiem pieejams olbaltumvielu avots sabalansētā uzturā visām iedzīvotāju vecuma grupām.

3.7.6. Šajā saistībā jāatgādina arī par EESK informatīvo ziņojumu "Ekstensīvās lopkopības un organisko mēslošanas līdzekļu priekšrocības Eiropas zaļā kursa kontekstā" ([18]), kurā uzsvērts, ka ekstensīvā lopkopība (ilggadīgajos zālājos un ganībās) ir ne tikai īpaši nozīmīga bioloģiskajai daudzveidībai un citiem ekoloģiskajiem un kultūrreģionālajiem sasniegumiem, bet tai "ir svarīga nozīme [arī] ilgtspējīgu, veselīgu, nekaitīgu un augstas kvalitātes pārtikas produktu piegādē, it īpaši tāpēc, ka pieaug pasaules iedzīvotāju skaits". Nepieciešamība uzsvērt "ganību un āboliņa nozīmi, jo tie ir svarīgi proteīna avoti atgremotājiem" ([19]), ir minēta arī citā Komitejas atzinumā.

3.7.7. Cita, pilnīgi atšķirīga tendence, kas var saimnieciskā ziņā katastrofāli ietekmēt lauksaimniecību, tradicionālo lopkopību un visu lauksaimniecības pārtikas sistēmu šajā nozarē, ir tā dēvētās "mākslīgās gaļas" parādīšanās, kurai gan nav nekādas saistības ar gaļu, jo tā ir reaktoros ražota rūpniecības produkcija. Šo tendenci nerosina ne patērētāji, ne lauksaimnieki, bet gan lieli starptautiskie uzņēmumi, piemēram, *Cargill*, *Tyson Foods* un *Nestlé*. Tie pēta vai izstrādā mākslīgo gaļas audu ražošanas metodes rūpnieciskajos reaktoros. Viņi argumentē, ka to, ko lauksaimnieki cilvēces vēsturē ir darījuši vienmēr, praktizējot tradicionālo lopkopību (proti, audzējuši šūnas), viņi var izdarīt reaktorā, daudz mazāk izmantojot

([17]) Vācijā cūkgaļas patēriņš uz vienu iedzīvotāju no 1995. gada līdz 2021. gadam ir samazinājies no 39,8 līdz 31 kg.
([18]) EESK informatīvs ziņojums "Ekstensīvās lopkopības un organisko mēslošanas līdzekļu priekšrocības Eiropas zaļā kursa kontekstā".
([19]) Pēc prezidentvalsts Francijas pieprasījuma izstrādāts EESK izpētes atzinums "Pārtikas nodrošinājums un ilgtspējīgas pārtikas sistēmas" (OV C 194, 12.5.2022., 72. lpp.).

zemi, savukārt šaubas par ūdens ietaupījumu un citiem izmantotajiem resursiem joprojām pastāv, tāpat kā nezināmie faktori, kas saistīti ar "kvalitāti" un attiecīgajām ražošanas izmaksām. EESK aicina sākt sabiedrībā plaši apspriest bažas, kas saistītas ar šo iespējamo attīstību un tās negatīvo ietekmi uz lopkopjiem un gaļas ražošanas ķēdi, kā arī tās potenciālo kaitējumu visu dalībvalstu ekonomikai un nodarbinātības līmenim, kā arī Eiropas Savienībai kopumā.

Politiskie risinājumi

3.8. Tikmēr ir pieejami skaidri politiski risinājumi, no kuriem daži pēc būtības sniedzas pat tālāk nekā stratēģija "No lauka līdz galdam" un kas tika izstrādāti arī pavisam citās sabiedrības debatēs. Piemēram, Vācijā federālā valdība 2020. gada jūlijā izveidoja Lauksaimniecības nākotnes komisiju (*ZKL*), kuras sastāvā bija 32 locekļi no ļoti dažādām sabiedrības grupām, tai skaitā no tradicionālajām lauksaimnieku apvienībām un akadēmiskajām aprindām. Mērķis bija izstrādāt tādu redzējumu par lauksaimniecības un pārtikas sistēmas nākotni, kas būtu pieņemams plašām sabiedrības grupām. 2021. gada jūnijā ieteikumi tika vienprātīgi pieņemti un publicēti. Tiem ir kopīgs princips: lauksaimniecības ekoloģisko un ētisko atbildību, tostarp atbildību par dzīvnieku labturību, visefektīvāk un visilgstošāk var uzlabot, atrodot veidus, kā, ieviešot jaunus instrumentus, finansiāli nodrošināt ilgtspējīgākas ražošanas metodes un tādējādi padarīt tās ekonomiski dzīvotspējīgas.

3.9. Attiecībā uz lopkopības jomu iepriekš minētā komisija vadās pēc Federālās lauksaimniecības ministrijas izveidotā Lopkopības kompetenču tīkla ieteikumiem. Tīkla priekšlikumi tika publicēti 2020. gada februārī ([20]). Tajos izklāstīta pārstrukturēšanas stratēģija, kas paredz pārstrukturēt lopkopību, ievērojami uzlabojot dzīvnieku labturību. Tas ietver finansējumu, ko nodrošina, izmantojot nodokļus vai nodevas, un augstākas tirgus cenas, kā arī tādas piemaksas piešķiršanu, kura ir saistīta ar obligātu labturības marķējumu atbilstoši noteiktiem lopkopības standartiem. Tas ir ļoti svarīgi, lai attiecīgajiem lauksaimniekiem pavērtu ekonomisko perspektīvu. Šīs pārstrukturēšanas stratēģijas mērķis ir nodrošināt iztiku lopkopības saimniecībām un vienlaikus samazināt lauksaimniecības dzīvnieku skaitu.

3.10. Kopumā pašreizējie lopkopības veidi Eiropā būtiski atšķiras gan attiecībā uz pieprasījumu pēc importa (galvenokārt sojas), gan attiecībā uz reģionālo ietekmi uz vidi. Tradicionālākie vai ekstensīvākie ekoloģiskās, no zemes platībām atkarīgās lopkopības veidi lielākoties ir balstīti uz reģionāliem saimniecību un barības resursiem, un to ietekme uz vidi ir kontrolējama, tie ir pat daļēji nepieciešami kultūras ainavas saglabāšanai, savukārt pašreizējā un aizvien pieaugošā intensīvā lopkopība noslogo reģionu vidi un, neraugoties uz jau tā augstajām pretenzijām uz aramzemi Eiropas Savienībā, lielākoties ir balstīta uz importētu barību, kuras audzēšanai ir milzīgas sekas izcelsmes valstīs (cita starpā tā veicina mežu izciršanu pasaulē un klimata pārmaiņas, kā arī sociālos satricinājumus).

3.11. Tāpēc Eiropas proteīna ražošanas stratēģijas svarīgs elements ir nodrošināt, lai lopkopība kopumā atbilstu ES un ANO mērķiem attiecībā uz Eiropas un pasaules pārtikas nodrošinājumu, piegādes autonomiju un ilgtspēju. Proteīna ražošanas palielināšana Eiropas Savienībā ir viens no aspektiem, taču globālā tendence, ka pasaules vidējais gaļas un piena produktu patēriņš uz vienu iedzīvotāju tuvojas mūsdienu attīstīto valstu līmenim, šķiet nesavienojama ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Lauksaimniecības dzīvnieku skaita samazināšana ir nenovēršama.

3.12. Principā ZKL jau ir veikusi šādu pašreizējās lauksaimniecības un pārtikas sistēmas novērtējumu, un tas ir veikts, pamatojoties uz sabiedrības debašu procesu, kas būtu sīkāk jāanalizē pārējām ES dalībvalstīm un pašai Eiropas Komisijai. No vienas puses, tajā ir atzīti neapšaubāmi pozitīvie ieguvumi, ko lauksaimniecība sniedz sabiedrībai, un tajā pašā laikā kritiski aplūkots, uz ko balstās pēdējo gadu ražošanas attīstība un kādas ir tās sekas: "Šā progresa negatīvie aspekti ir dabas, vides, dzīvnieku un bioloģisko ciklu pārmērīga izmantošana līdz pat bīstamam kaitējumam klimatam. Tomēr arī

([20]) https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/_Tiere/Nutztiere/200211-empfehlung-kompetenznetzwerk-nutztierhaltung.html

lauksaimniecība piedzīvo ekonomisko krīzi. Dažādi faktori, ne tikai politiskie, ir veicinājuši saimniecisko praksi, kas nav ne ekoloģiski, ne ekonomiski vai sociāli ilgtspējīga. Ņemot vērā ārējās izmaksas, ko rada dominējošie ražošanas veidi, pašreizējās lauksaimniecības un pārtikas sistēmas saglabāšana bez izmaiņām nav iespējama nedz ekoloģisku un ar dzīvnieku labturību saistītu, nedz ekonomisku apsvērumu dēļ" ([21]).

4. **Prasības: ilgtspējīga apgāde ar proteīnu un eļļas augu nozīmes palielināšana**

4.1. Eiropā, kurā piegādes autonomija arvien vairāk tiek atzīta par stratēģisku mērķi, visnotaļ piemērots ir salīdzinājums ar enerģētikas politiku: pēc iespējas jāsamazina atkarība no importa un jākoncentrējas uz ilgtspējīgu pieprasījuma segšanu ar saviem resursiem.

4.2. Atšķirībā no enerģētikas nozares, kur jaunās tehnoloģijas (vējš, saule, biomasa, ūdeņradis u. c.) var kompensēt fosilā kurināmā trūkumu, pasaules pārtikas nozarē ražošana un patēriņš jāpielāgo ierobežotā dabas kapitāla – galvenokārt zemes, bet arī biodaudzveidības – iespējām. Līdztekus tam ir jānosaka lauksaimniecības ražas izmantošanas prioritātes. Galvenā prioritāte ir apgādāt cilvēkus galvenokārt ar augu valsts produktiem (graudaugiem, augļiem, dārzeņiem utt.). Par laimi, nav iemesla bažām, ka ES nespēs apmierināt savu iedzīvotāju vajadzības. Tomēr, ņemot vērā pieaugošās bažas par badu pasaulē, jāpatur prātā, ka bada problēmu pasaulē nevar atrisināt ar gaļas ražošanu, tieši otrādi – barība konkurē ar pārtiku, līdzīgi kā tas ir ar enerģētikas mērķiem paredzētu biomasu.

4.3. Šo zemes izmantošanas konfliktu saasina fakts, ka lauksaimniecība gandrīz visos ES reģionos ir pakļauta dažkārt ievērojamai konkurencei par zemi. Saskaņā ar ES aprēķiniem lauksaimniecībā izmantojamās zemes zudums urbanizācijas, apbūves, infrastruktūras u. c. dēļ līdz 2030. gadam varētu izraisīt izmantojamās zemes samazināšanos par gandrīz 1 miljonu hektāru.

4.4. Tomēr salīdzinājumā ar citām pasaules valstīm situācija Eiropas Savienībā ir apmierinoša: ES lauksaimniecība, kuras pamatā ir Eiropas lauksaimniecības modeļa principi ([22]), neapšaubāmi spēs nodrošināt pietiekamu daudzumu augstas kvalitātes augu izcelsmes produktu visiem iedzīvotājiem, un tā noteikti varēs piegādāt lielu daudzumu lopbarības, bet ne tik daudz, lai apmierinātu pašreizējo pieprasījumu. Turklāt, ņemot vērā, ka graudaugu piegāde no Ukrainas un Krievijas uz bada skartajiem reģioniem visdrīzāk nenotiks, ir jāuzdod jautājums, vai mums Eiropas Savienībā nevajadzētu izbarot (vai pievienot degvielai) mazāk graudaugu, lai varētu dot savu ieguldījumu globālās bada problēmas risināšanā un arī palielināt apgādi ar proteīniem.

4.5. Saistībā ar Eiropas proteīna ražošanas stratēģiju jāatceras, ka atgremotājiem (bet ne tikai viņiem) ir spēja, kuras nav cilvēkiem: viņi var izmantot zāli. Pat dzīvniekiem ar vienkameras kuņģi (cūkām un mājputniem) zālāji varētu papildināt daļu no barības devas. Tāpēc zālājiem vajadzētu būt būtiskam pamatelementam, kas ilgtermiņā nodrošinātu apgādi ar proteīnu un kam pašlaik politiskajās diskusijās tiek pievērsta pārāk maza uzmanība. Augu izcelsmes proteīna īpatsvara samazināšanos dzīvnieku uzturā var veicināt arī pagājušajā gadā ES pieņemtais lēmums atkal atļaut izmantot dzīvnieku un kukaiņu miltus dzīvnieku barībā.

4.6. Eļļas augu un proteīnaugu veicināšanas savienības (*Union zur Förderung von Öl- und Proteinpflanzen – UFOP*) specializēto struktūru nesen veiktie pētījumi par rapšu un pākšaugu potenciālu audzēšanas un izbarošanas ziņā apliecina, ka, runājot par audzēšanu, ir potenciāls audzēt daudz vairāk rapša un pākšaugu un vienlaikus ievērojami paplašināt augsekas. Rapša un pākšaugu īpatsvars varētu sasniegt aptuveni 10 % no aramzemes platības, kas, piem., pākšaugu (īpaši graudu zirņu, lauka pupu, sojas pupiņu, saldo lupīnu) gadījumā vairāk nekā divas reizes pārsniedz pašreizējo līmeni. Tāpēc lielāks eļļas augu daudzums netraucē ilgtspējīgai zemes izmantošanai, bet gan tieši otrādi. Taču tas var notikt tikai uz citu kultūru audzēšanas rēķina.

4.7. Tomēr minētais pētījums arī parāda, ka pašreizējo lauksaimniecības dzīvnieku vajadzības nav iespējams apmierināt autonomi un ka ir jāsamazina lauksaimniecības dzīvnieku skaits, ja vēlamies nodrošināt tā saukto stratēģisko apgādes autonomiju.

([21]) *ZKL* nobeiguma ziņojums.

([22]) EESK pašiniciatīvas atzinums par tematu "Kopējās lauksaimniecības politikas reforma 2013. gadā" (OV C 354, 28.12.2010., 35. lpp.).

4.8. Tāpēc EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir steidzami jāizstrādā pētījums par tādu proteīnaugu un eļļas augu potenciālu Eiropas mērogā, ko varētu audzēt ES teritorijā. Turklāt jāņem vērā zemes izmantošanas ilgtspēja (augsekas, augsnes auglība, tai skaitā biodaudzveidība). Pēc tam pētījuma rezultāti būtu jāizmanto, lai noteiktu, kādas zemes platības ir nepieciešamas veselīgam Eiropas iedzīvotāju uzturam, kura pamatā ir augu izcelsmes proteīns. No tā tad ir iespējams secināt, kas paliek pāri dzīvnieku barībai (vai enerģijas ieguvei), un tādējādi arī to, kas vēl ir jāimportē lopkopībā, kura atbilst uz ilgtspēju un dzīvnieku labturību vērstajiem Eiropas un pasaules ekoloģiskajiem ierobežojumiem. Pēc tam Eiropas proteīna ražošanas stratēģijā ir jāsniedz atbilde arī uz jautājumu par to, kādai jābūt stratēģijas ietekmei uz spēkā esošajiem tirdzniecības nolīgumiem (piemēram, *Mercosur*), un par to, kā lauksaimniekus, kuru darbība ir ilgtspējīga, Eiropas Savienībā pasargāt no tādu produktu importa, kuru ražošana nav bijusi ilgtspējīga.

4.9. Pēc EESK domām, ir svarīgi uzsvērt, ka eļļa, kas iegūta no eļļas augiem, kuri aizņem 10 % no ES aramzemes, varētu radīt enerģētisko pašpietiekamību lauksaimniecības traktoru apgādē ar degvielu, ja to izmantotu tikai šādam mērķim. EESK jau iepriekšējos atzinumos ([23]) ir norādījusi, ka tā uzskata par lietderīgu izveidot atsevišķu programmu neesterificētu (t. i., tīru) augu eļļu izmantošanai lauksaimniecības tehnikā, nevis paļauties uz dīzeļdegvielas piejaukumu. Tomēr būtu jāapsver arī B100 tipa degvielu (100 % esterificētas augu eļļas) izmantošana. Iegūtie eļļas rauši ([24]) ir lieliska proteīnu saturoša barība (tas pats attiecas, piemēram, uz alkohola ražošanas atkritumiem).

4.10. Dažas dalībvalstis ļoti atšķirīgu iemeslu dēļ jau strādā pie dzīvnieku populācijas samazināšanas (piemēram, Nīderlande). To var noteikt saskaņā ar normatīvajiem tiesību aktiem vai panākt, izmantojot tirgus instrumentus. Papildus skaidriem vides aizsardzības un dzīvnieku labturības standartiem EESK galvenokārt atbalsta uz tirgu balstītus risinājumus, kas rada priekšnoteikumus jaunu reģionālo vērtību ķēžu izveidei, kuras ir pašpietiekamas un nav pastāvīgi atkarīgas no subsīdijām. Vienlaikus to uzdevums būtu pavērt iespējas pēc iespējas lielākam skaitam lopkopības saimniecību. Tiem ir arī jādod iespēja pēc iespējas lielākam skaitam lauksaimnieku Eiropas Savienībā ražot ilgtspējīgi un pelnīt drošu iztiku. Tādēļ ir nepieciešama aizsardzība pret negodīgu konkurenci un negodīgu tirdzniecības praksi, un šajā nolūkā tirgū jāveicina lauksaimnieku ietekme pārejā uz globālu ilgtspējīgu pārtikas sistēmu.

4.11. Tas viss vēlreiz apliecina, ka ilgtspējīgā ES stratēģijā attiecībā uz augu izcelsmes proteīnu un augu eļļu ir jāaplūko visa lauksaimniecības un pārtikas sistēma, jo izolēta audzēšanas stratēģija nav pietiekama.

4.12. Tirgus mehānismi ir jāsaskaņo tā, lai tie atspoguļotu izmaksas, kas reāli rodas sociālajā jomā, kā arī sabiedrībai un videi. Tirgus nepilnības var labot, izmantojot uz pierādījumiem un zinātnes atziņām balstītus valdības pasākumus, kuru mērķis ir, ņemot vērā visas intereses, optimizēt līdzsvaru starp sabiedrības izmaksām un ieguvumiem.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

([23]) EESK atzinums par atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanu (OV C 77, 31.3.2009., 43. lpp.).
([24]) Spiežot rapšu sēklas, iegūst aptuveni 1/3 eļļas un 2/3 tā dēvēto eļļas raušu.